

De zeehaas, onschuldig veroordeeld

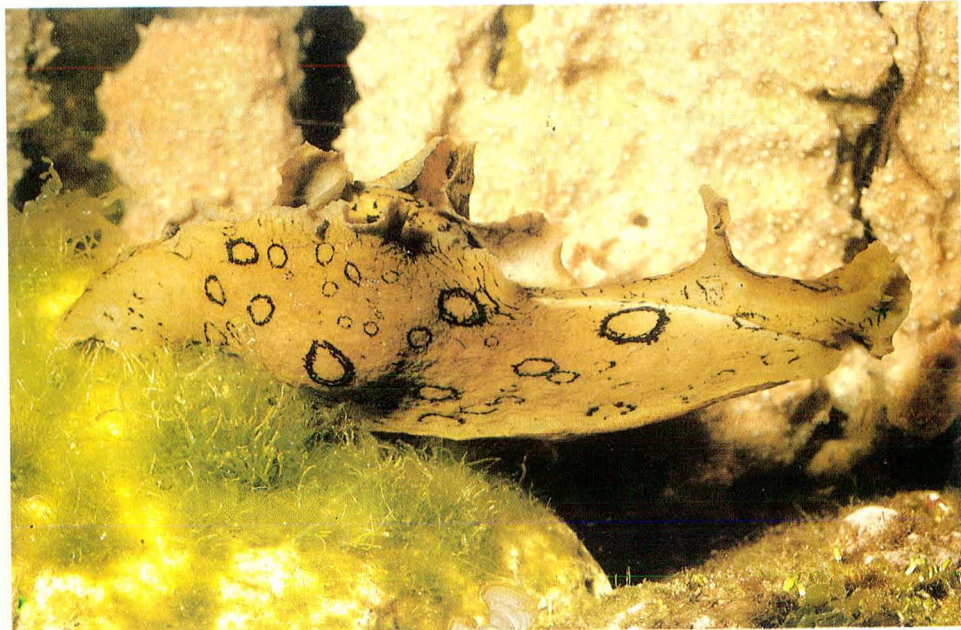
dr. G.T. Haneveld

De zeehaas (*Aplysia*) is een plantenetende naaktslak, die zich door middel van parapodia (verbredingen van de voet) vrij voortbeweegt. Het feit dat de zeehaas geen Noordzeebewoner is, wil niet zeggen dat de Nederlanders vroeger niets wisten over dit opmerkelijke dier. Lees maar eens wat de Nederlandse geneesheer der Oost-Indische Compagnie en lijfarts van Gouverneur-Generaal Jan Pieterszoon Coen, Jacobus Bontius (1592-1631) in zijn "Observationes ex dissectione cadaverum" te vertellen had. Toen hij in Indië het lijk onderzocht van een jonge Duitse soldaat, die met allerlei ademhalingsproblemen was overleden, vond hij de longen geheel en al verwoest. Dit was volgens Bontius een gevolg van het drinken van die vermaledijde arak ("potus maledicti Arac",

rijstwijn waaraan door de Chinezen "holothyria" waren toegevoegd om de smaak wat scherper te maken. En Bontius gaat dan door: "En zoals de medische schrijvers mededelen, bezitten de zeehazen (*Leporum marinum*), die ook tot de Holothyriae behoren, de giftige en merkwaardige eigenschap om de longen aan te tasten.

Tot die medische schrijvers waar Bontius naar verwees, behoorde waarschijnlijk Gajus Plinius de Oudere (23-79 na Chr), de Romeinse geleerde die in zijn "Historia naturalis" (Boek XXXII, 3) vrij uitvoerig over de zeehaas schreef.

De zeehaas zou niet alleen giftig zijn wanneer hij wordt gegeten; alleen het zien al zou voldoende zijn om een zwangere vrouw misselijk te maken en een abortus op te wekken. Het enige voorbe-

Een zeehaas uit de wateren rond Curaçao, *Aplysia cf. dactylomela* Rang. (Foto A. van den Nieuwenhuizen)

hoedmiddel zou een gedroogde en in zout geharde mannelijke zeehaas zijn die aan een koordje om de hals gehangen wordt. Slachtoffers van een zeehaasvergiftiging zouden nog even veel dagen blijven leven als de zeehaas dagen oud is.

Als een dier zulke gevaarlijke eigenschappen heeft, ligt het voor de hand dat een man als Nero daarvan ook al op de hoogte was. Van zijn metgezellin, de gifmengster Locusta is tenminste bekend dat zij zich van zeehazen bediende bij haar kwalijke praktijken.

Vooraf het paarsig sap dat de zeehaas uitstoot, zou gevaarlijk zijn. Het verspreidt niet alleen een allerwalgeliijkste geur, maar zou ook zwelling en jeuk van de huid doen ontstaan. Zou een behaarde huid in aanraking komen met het sap, dan zou dit leiden tot haaruitval; vandaar de naam *Aplysia depilans* (ontharende *Aplysia*), die zelfs de officiële naam van een bepaalde Mediterrane zeehaas is.

Aan deze uitwasemingen moesten volgens de Italiaanse hoogleraar Geronimo Mercurialis (1530-1606) ook de longaandoeningen worden toegeschreven: "lepus marinus dicitur exulcerare pulmones" (naar men zegt veroorzaakt de zeehaas verzwering van de longen).

Wat is hier nu allemaal van waar?

Het is een feit dat alle *Aplysiae* een gekleurde en stinkende stof uitstoten wanneer zij zich in het nauw gedreven voelen of worden aangeraakt. Twee verschillende soorten klieren blijken hier verantwoordelijk voor te zijn.

Dat zijn in de eerste plaats de zogenaamde klieren van Blochman – de purpurklieren – die zich aan de bovenzijde van de mantelholte bevinden en die een paarsbruin vocht produceren met een zeer onaangename geur.

Dit vocht mengt zich met een melkwitte slijmige afscheiding van de zogenaamde opaline klier oftewel de klier van Bchadsch (1761), die giftig is. Het totale uitgestoten vocht heeft een uitgesproken defensieve werking: door zijn paarse kleur wordt de zeehaas onttrokken aan zijn achtervolgers – net zoals dus bij de inktvis – maar bovendien oefent het secreet een verlamdende werking uit op andere schelpdieren, coelenteraten en ook vissen.

Hoewel de chemische samenstelling nog niet geheel is opgeklaard, kan men thans wel zeggen dat de paarse kleurstof – het aplysiopurpurine – chromoproteïnes bevat waarvan enkele groepen sterk gelijken op urobiline, de van gal afkomstige stof die de menselijke urine haar gele kleur verleent. Bij de mens veroorzaakt het vocht van *Aplysia* nauwelijks reacties: giftig is het zeker niet. Waarschijnlijk is het alleen de afstotelijke geur geweest, die aanleiding tot al die verhalen is geweest.

Op een eigenaardigheid willen wij nog wijzen. Plinius schreef dat een zeehaas nooit levend gevangen wordt. Als de mens een zeehaas slechts met zijn vinger raakt, is dat voor het dier fataal. Vermoedelijk hebben wij hier te maken met een merkwaardig afweermecanisme, de reflexkatalepsie, die bij meerdere naaktslakken voorkomt. Zodra het dier wordt aangeraakt, trekt het zich reflexmatig volkomen samen en blijft zo een lange tijd – als dood – onbewegelijk liggen.

Al met al verdient de zeehaas dus vrijspraak van alle kwalijke invloeden die hem in de loop der tijden werden toegedicht. De zeehaas probeert slechts met alle middelen die hem ten dienste staan aan zijn belagers te ontkomen en daar heeft de natuur hem voortreffelijk voor uitgerust.